

BOGUMIŁA CELER
PBP Książnica Pedagogiczna
im. A. Parczewskiego w Kaliszu
ORCID 0000-0003-1617-5334

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 19
LITERATKI, SPOŁECZNICZKI,
REGIONALISTKI
KALISZ 2019
ISSN 1426-6547

PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW KALISKIEGO ODDZIAŁU
NARODOWEJ ORGANIZACJI KOBIET
(W ŚWIECIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH I PRASOWYCH
ORAZ PAMIĄTKOWEGO ALBUMU IRENY HORBOWSKIEJ-
ZARANKOWEJ)

Decydującym motywem podjęcia przez autorkę tematu dotyczącego działalności Narodowej Organizacji Kobiet w Kaliszu był tegoroczny zakup do działu zbiorów specjalnych Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu pamiątkowego albumu dedykowanego Irenie Horbowskiej-Zarankowej, wieloletniej wiceprzewodniczącej wspomnianej organizacji. Opracowanie albumu zainicjowało podjęcie kwerendy źródłowej na temat stowarzyszenia, która przyniosła interesujące materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Państwowym w Kaliszu. Notatki tam zawarte mimo, iż ograniczają się z reguły do wyliczania składu Zarządu organizacji w kolejnych latach, mają duże znaczenie. Uzupełnieniem wspomnianych źródeł są materiały prasowe. Artykuł stanowi próbę zaprezentowania działalności kaliskiego oddziału NOK w świetle dostępnych dokumentów. Autorka przytacza także informacje biograficzne dotyczące wybranych kobiet, jest to oczywiście skromny wyimek. Jednak, aby pozostałe kobiety, na których barkach spoczywała często ogromna praca oświatowa, społeczna, charytatywna nie pozostały bezimienne, w aneksach do artykułu zostały zamieszczone tabele z nazwiskami członkiń Zarządów oraz wykazy imienne wszystkich członkiń oddziału NOK w Kaliszu i w Opatówku.

Na wstępie warto nawiązać do ogólnej sytuacji kobiet w dwudziestolecu międzywojennym. Przemiany kulturowe, jakie nastąpiły w Polsce po I wojnie światowej przyczyniły się do wzrostu aktywności kobiet w życiu społecznym i politycznym. W II Rzeczypospolitej zaczęły powstawać liczne organizacje kobiece, które koncentrowały się przede wszystkim na sprawach dotyczących podnoszenia statusu materialnego kobiet, pobudzania ich aspiracji zawodowych, intelektualnych. Mimo początkowej euforii wynikającej z uzyskania pełni praw wyborczych wśród kobiet, ich aktywność polityczna w Polsce międzywojennej

była jednak stosunkowo niewielka¹. W 1918 r. została powołana Narodowa Organizacja Wyborcza Kobiet Polskich, która miała na celu przekonywanie kobiet do korzystania z przysługujących im praw wyborczych. Stworzona na potrzeby wyborów organizacja została w 1919 r. przekształcona w Narodową Organizację Kobiet. Było to jedno z najważniejszych i najliczniejszych stowarzyszeń kobiecych w II Rzeczypospolitej. Zgodnie z zapisami statutu do NOK mogła należeć „każda Polka, chrześcijanka, wierna wskazaniom hasła: Bóg i Ojczyzna”².

Literatura dotycząca działalności NOK wzbogaciła się w ostatnich kilkudziesięciu latach o interesujące opracowania³. Szczególną wartość mają artykuły monograficzne, wśród których na uwagę zasługuje opracowanie Jolanty Mysiakowskiej-Muszyńskiej⁴. Badaczka zaprezentowała wybrane zagadnienia z dziejów i oblicza ideowego NOK, dokonała analizy struktury organizacyjnej. Omówiła cele stowarzyszenia, które od samego początku stawiało sobie jako jedno z głównych zadań uświadamianie polityczne kobiet, bez względu na ich pochodzenie i status społeczny. Organizacja deklarowała jednak, że nie jest partią polityczną i nie dąży do utworzenia własnego obozu politycznego⁵. W wystąpieniach i pismach przywódczyń NOK stale obecne było również znaczenie religii katolickiej w kształtowaniu stosunków społecznych. Każda z członkiń stowarzyszenia zobowiązywała się do pielęgnowania w życiu rodzinnym pobożności, prawdomówności i gospodarności. Do swych zadań NOK zaliczała obronę praw Kościoła katolickiego. Kobiety należące do organizacji wyróżniały się szczególną aktywnością w sferze społecznej. Organizowały kursy dokształcające, wiece, odczyty, upowszechniały czytelnictwo, prowadziły bursy. Członkinie NOK zajmowały się działalnością wychowawczą i dobroczynną. Swoją troską otaczały dzieci, prowadziły świetlice, ochronki i przedszkola, organizowały kolonie letnie. Cele i sposoby działalności społeczno-politycznej

¹ Szerzej: Marcin Łysko, „Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej”, *Miscellanea Historico-Iuridica* 1 (2015): 381-400.

² Jolanta Mysiakowska-Muszyńska, „«W imię Boga i Ojczyzny!». Działalność społeczno-polityczna Narodowej Organizacji Kobiet 1919-1939 – wybrane zagadnienia”, *Dzieje Najnowsze* 3 (2015): 31.

³ Wymienić należy chociażby pracę Roberta Kotowskiego, „Między polityką a działalnością społeczną – Narodowa Organizacja Kobiet w dwudziestoleciu Międzywojennym”, w: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki...: samorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz, (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2009), 278–279.

⁴ Mysiakowska-Muszyńska, „W imię Boga”.

⁵ Kwestia oceny dorobku, istoty działalności i związku tej organizacji z obozem Narodowej Demokracji pozostała do dziś nierozstrzygnięta. Jak zauważa J. Mysiakowska-Muszyńska dostępne dokumenty źródłowe pozwalają na zaprezentowanie tego zagadnienia jedynie w ogólnym zarysie. Tamże, 36.

NOK były zakrojone bardzo szeroko, istotny wpływ miały na to doświadczenie i formacja intelektualna ich przywódczyń. Mysiakowska w swoim artykule podjęła próbę pokazania zbiorowego portretu kobiet Narodowej Demokracji, według niej:

Przywódczynie NOK były w znacznej mierze przedstawicielkami elit towarzyskich, wywodzących się najczęściej z kręgów ziemiańskich i inteligentek. Często swe losy wiązały z ruchem narododemokratycznym jeszcze w okresie zaborów, świadome konieczności promowania swych wartości w niepodległym państwie. Aktywistkami zostawały dawne członkinie Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, Narodowego Związku Kobiet z pierwszej dekady XX w. czy Ligi Narodowej. Dla niektórych bodziec do podjęcia aktywności w szeregach NOK stanowiły uwarunkowania rodzinne, często były to żony lub siostry działaczy ruchu narodowego. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z pierwotnym założeniem NOK miała być organizacją wszechstanową. W szeregach stowarzyszenia znalazły się żony urzędników, kupców, przedstawiciele wolnych zawodów. Nie zabrakło też kobiet ze środowisk robotniczych i ze wsi.⁶

Obok działalności politycznej, członkinie organizacji koncentrowały się na aktywności kulturalno-oświatowej, organizowały amatorskie przedstawienia teatralne, zbiórki i kwesty na rzecz potrzebujących oraz czytelnie. Podejmowały takie kwestie, jak walka z pornografią i handlem żywym towarem, troska o wychowanie fizyczne, czytelnictwo, społeczna oświata oraz popieranie przemysłu krajowego i polskiego handlu.

Oddziały NOK powstawały w różnych regionach ziem polskich. W głównych miastach wojewódzkich tworzone Zarządy NOK, które powoływały oddziały w poszczególnych miejscowościach. Wsparcia organizacyjnego i merytorycznego przy powoływaniu oddziałów udzielały działaczki z centrum kraju, takie jak Gabriela Balicka⁷ czy senatorka Józefa Szebeko⁸. Oddziały te wyróżniały się angażowaniem w szereg prac społecznych na rzecz lokalnego środowiska.

Równie aktywna była placówka w Kaliszu. W literaturze brak jednak prac poświęconych działalności kaliskiego oddziału NOK, który powstał w lipcu

⁶ Tamże, 45-46.

⁷ Gabriela Balicka (1871-1962), żona Zygmunta Balickiego, działacza narodowego; doktor botaniki; posłanka na Sejm Ustawodawczy 1919 r. oraz na Sejm I, II i III kadencji w II RP z ramienia Związku Ludowo-Narodowego i Stronnictwa Narodowego; działaczka Narodowej Organizacji Kobiet. Zob. Małgorzata Dajnowicz, „Działalność polityczna kobiet Narodowej Demokracji w województwie białostockim II Rzeczypospolitej”, *Niepodległość i Pamięć* 23/2 (54) (2016): 29.

⁸ Józefa Szebeko (1859-1945), senatorka w latach 1922-1927 z ramienia Związku Ludowo-Narodowego; współzałożycielka i pierwsza przewodnicząca Narodowej Organizacji Kobiet. Tamże s. 30.

1919 r.⁹ Źródła archiwalne przynoszą informację, że początki działalności stowarzyszenia sięgają już roku 1918. Z tego też roku pochodzi pierwsza pieczęć organizacji.

Pieczęć NOK z 1918 r. Źródło: Archiwum Państwowe w Kaliszu

Na czele stowarzyszenia jako pierwsza stanęła wówczas Julia Kreczunowiczowa z Karłowskich¹⁰. Warto kilka słów poświęcić tej społeczniczce¹¹. Działając w stowarzyszeniu założyła w Kościelnej Wsi ochronkę i szkołę. Brała czynny udział w pracach nad wydaniem kalendarza na Szkołę Rzemiosł w Kaliszu. Podejmowała wiele inicjatyw, popierała prowadzenie przez kobiety „własnego przemysłu”. Założyła guzikarstwo w Kościelnej Wsi, aby stworzyć kobietom wiejskim warsztat zarobku podczas zimy. Była jedną z założycielek Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Kionczynie. Pisała książki dla ociemniałych, zajmowała się kolportażem popularnych gazet i broszur. Organizowała kolonie letnie. W czasie zburzenia Kalisza w sierpniu 1914 r. niosła pomoc uchodźcom, natomiast w czasie wojny pracowała społecznie, niosąc potrzebującym pomoc moralną i materialną. W pierwszym roku działalności NOK w Kaliszu, dzięki inicjatywie Kreczunowiczowej organizowane były stałe zebrania mające na celu szerzenie oświaty oraz przygotowanie członkiń do udziału w pierwszych wyborach do Sejmu. Każdą chwilę poświęcała dla towarzystwa, dojeżdżała do

⁹ Ewa Andrysiak, Henryka Karolewska, *Felicja Łączkowska (1859-1932). Nauczycielka i działaczka społeczna* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2018), 83.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej: APK), Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 6

¹¹ Julia Kreczunowiczowa z Karłowskich, urodzona w 1866 r. w Szeliwach, nauki pobierała w Krakowie u sióstr Urszulanek. W 1889 r. wyszła za mąż za ziemianina Narcyza Kreczunowicza, właściciela Kościelnej Wsi. W 1904 r. była jedną z założycielek Sodalicii w ziemi kaliskiej. Szerzej: Henryka Karolewska, „Kreczunowiczowa Julia”, biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

Kalisza na wykłady i pogadanki, urzędowała świetlicę dla członków zaopatrzoną w czasopisma. W 1925 r. zainicjowała prowadzenie w ramach NOK Uniwersytetu Powszechnego im. Henryka Sienkiewicza¹². Dla kobiet z inteligencji urzędowała pogadanki „piątkowe”. Zmarła w 1926 r., a podjęte przez nią inicjatywy były kontynuowane przez członkinie NOK.

W kolejnych latach prowadzeniem Uniwersytetu Powszechnego zajęła się Wanda Poradowska¹³, kierowniczką sekcji oświatowej, która pisała na łamach prasy:

Głównym celem naszych luźnych wykładów jest pobudzić słuchaczy do myślenia. (...) Zadania pracy kulturalno-oświatowej są bardzo rozległe. Ma ona na celu pobudzić do myślenia, znaczy obudzić z tej śpiączki, w jaką ludzie tak lubią się pogrążyć, a która jest niebezpieczną, bo sprowadza letarg duszy i powolny zanik władz myślowych. Umysł, żeby zachował sprężystość – potrzebuje ciągłego ćwiczenia, trenowania się – im więcej nabiera się wiadomości – tym silniejszą odczuwa się potrzebę pogłębiania wiedzy (...)¹⁴.

W dalszych słowach zachęcała do udziału w odczytach:

Szerzenie oświaty jest powinnością, a więc obowiązuje każdego. Zachęcajmy otoczenie nasze by w tych miesiącach, kiedy jest sposobność rozszerzenia horyzontu myśli przez słuchanie wykładów – by na nie uczęszczano chętnie. Jedne mogą być mniej inne więcej interesujące – zależy od upodobania w różnej dziedzinie (...). Może się zdarzyć, że ktoś długo i bezowocnie szuka w sobie odpowiedzi na różne zawile pytania, a słuchając wykładu raptem dozna uczucia zadowolenia, że to ta właśnie prawda rozjaśnia mroki umysłu. A więc zwracam się z gorącym apelem do wszystkich, którzy chcą uczęszczać na wykłady naszego Uniwersytetu ażeby przyszli gromadnie¹⁵.

¹² Inne źródła podają, że Uniwersytet rozpoczął pracę w 1923 r. Zob. Andrysiak, Karolewska, *Felicja Łączkowska*, 83.

¹³ Wanda Poradowska, (ur. 8.03.1893 r. w Kaliszu, zm. 7.12.1934) z domu Bieniecka, żona inżyniera Stanisława Poradowskiego. Sodaliska, matka księdza Michała Poradowskiego (1913-2003), integrysty, dr teologii, prawa i socjologii, kapelana wojskowego, pedagoga. Poradowska w czasie I wojny światowej chcąc ratować dzieci przed niebezpieczeństwem, postanowiła opuścić Kalisz. Podjęła samodzielną, długą i niebezpieczną podróż do Kijowa z czwórką małych dzieci. W owym czasie w Kijowie mieszkał i pracował jej najstarszy brat, z zawodu lekarz, Kazimierz Bieniecki. Szerzej: Henryka Karolewska, „Poradowska Wanda”, biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

¹⁴ Wanda Poradowska, „Otwarcie Uniwersytetu im. Henryka Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 286 (1928): 1.

¹⁵ Tamże.

W latach 1928-(do marca) 1929 w ramach Uniwersytetu odbyło się 30 wykładów, obejmujących różne dziedziny wiedzy: „religijno-moralną, prawa, historii i literatury ojczystej, geografii, przyrody i higieny”¹⁶. Odczyty organizowano dwa razy w tygodniu, w środy i niedziele. Wysoki poziom wykładów był efektem dobrze dobranego zespołu prelegentów. Zwłaszcza niedzielne spotkania wzbudzały wielkie zainteresowanie¹⁷. W tygodniu frekwencja wynosiła ok. 20-30 osób, co „zmusiło Zarząd NOK do zastanowienia się nad celowością urządzania środowych wykładów”¹⁸. W rezultacie zostały one zniesione.

Natomiast w latach 1929-1930 Uniwersytet prowadzony był przez komitet, w skład którego wchodziły: Amelia Rożnowska¹⁹, Walentyna Szyszczyńska²⁰, Halina Radolińska²¹ i Maria Drecka²². Do marca 1930 r. zorganizowano 20 wykładów. Jedną z aktywniejszych członkiń NOK, która wygłaszała odczyty w ramach działalności Uniwersytetu była Felicja Łączkowska²³. Wykłady miały także: Zofia Kononowiczowa²⁴ o ks. Ignacym Skorupce²⁵ oraz o Joannie

¹⁶ „Wznowienie odczytów w Narodowej Organizacji Kobiet”, *ABC Kaliskie* 272 (1929): 1.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Amelia Rożnowska z domu Cichońska, (1.01.1876-4.10.1958). Córka Tomasza i Franciszki z Falkowskich. Długoletnia przewodnicząca Narodowej Organizacji Kobiet oddział w Kaliszu, radna m. Kalisza, (Klub Narodowy), żona dr. med. S. Rożnowskiego.

²⁰ Walentyna Szyszczyńska, z domu Godlewska (ur. 14.02.1877 Łask, zm. 15.10.1957 Kalisz). Córka Józefa i Antoniny Miśkiewicz. Urzędniczka, uczestniczka tzw. „piątków literackich” zainicjowanych w Kaliszu w 1891 r. przez Felicję Łączkowską. Szerzej: Henryka Karolewska, „Szyszczyńska Walentyna”, biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

²¹ Magister ekonomii.

²² Maria Drecka, z domu Milewska (1861-2.06.1936), wdowa po Emilianie (zm. 1912), adwokacie przysięgłym w Kaliszu, weteranie powstania 1863 r.

²³ Były to odczyty z zakresu literatury polskiej. Szerzej zob. Andrysiak, Karolewska, *Felicja Łączkowska*, 83-84.

²⁴ Zofia Kononowiczowa (1873-1943) z domu Brudnicka. Była żoną urzędnika, naczelnika Urzędu Skarbowego w Sieradzu, a od 1922 r. w Kaliszu. Działaczka społeczna, animatorka życia kulturalnego, inicjatorka „Żywych szachów” (1928). Przewodnicząca Koła Polek w Sieradzu (1920), działaczka akcji plebiscytowej na Śląsku. Brała udział jako prelegentka w wieczorach artystycznych poświęconych m.in. Ignacemu Paderewskiemu (1930-1931), uczestniczyła w Kaliszu w „piątkach literackich” (1925-1932), była członkinią zarządu Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich „Ognisko”, zarządu Towarzystwa Opieki nad Ochronami (m.in. ochronka „Ognisko”), i Komitetu „Wytwórni trepek” (1924). Szerzej: Henryka Karolewska, „Kononowiczowa Zofia”, biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

²⁵ „Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 107 (1933): 8.

d'Arc²⁶; Zofia Fusiecka (Walczakowa) – referat zatytułowany „Hitleryzm”²⁷; Wanda Ładzina²⁸ o św. Franciszku z Asyżu²⁹; Maria Matawowska „O kłamstwie u dzieci”³⁰; Otocka – referat nt. „Morze i jego znaczenie dla Polski”³¹. Wykład o gospodarstwie domowym wygłosiła Halina Radolińska, która apelowała do kobiet:

ażeby w imię własnego i wspólnego dobra, zrzeszały się jak najwięcej, a w celu uzupełniania swych braków, korzystały – o ile możliwości – ze specjalnych kursów gospodarczych i odczytów oraz licznych książek i pism dla kobiet.³²

Omawiając odczyty w ramach Uniwersytetu warto także zwrócić uwagę na wykład mecenasa Andrzejewskiego, który został zamieszczony na łamach „ABC Kaliskiego”. Mówiąc o „Roli i zadaniach społeczno-wychowawczych kobiety” zwrócił uwagę, że:

(...) za czasów dawnej Rzeczypospolitej kobieta w życiu społecznym ma stosunkowo słaby udział, natomiast po rozbiorach, w dobie niewoli Polka ożywiona gorsząc uczuciem patriotyzmu i duchem rycerskim, dorównuje niejednokrotnie mężczyźnie. Bierze bardzo czynny udział we wszelkich poczynaniach mających na celu odzyskanie niepodległości, począwszy od pracy kulturalno-oświatowej poprzez udział w tajnych organizacjach, aż do walki na polach bitew z bronią w ręku. Te wielkie zasługi, które sobie w w doli niewoli wywalczyła Polka, uświadamiają najlepiej, że jej się słusznie należą równe prawa polityczne³³.

²⁶ „Z Uniwersytetu Powsz.[echnego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 95 (1931): 6.

²⁷ „«Hitleryzm»: z niedzielnego odczytu w Uniwersytecie Powsz.[echnym] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 117 (1933): 8.

²⁸ Prawdopodobnie chodzi o Wandę Władysławę Ładzinę z domu Szczukę (1880-1966), z rodziny urzędniczej. Od 1906 pracowała w organizacjach charytatywnych w Łodzi oraz przy stałych kursach dla robotników. I wojna światowa została ją we Francji. Ukończyła kursy pielęgniarskie w Paryżu (instruktorka sanitarna) i jako członek Czerwonego Krzyża i Union des Femmes de France pracowała w szpitalach (służbę zakończyła w stopniu stopnia kapitana służby sanitarnej). Podczas wojny polsko-bolszewickiej prowadziła patrol sanitarny. Posłanka na sejm I kadencji II RP w latach 1922-1927. Diety poselskie przekazywała na żłobek i sekcję „Ratujmy Dzieci w Łodzi”. Zob. *Internetowy Polski Słownik Biograficzny* [online] <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/wanda-wladyslawa-jozefa-ladzina> [dostęp: 20 grudnia 2019].

²⁹ Na wstępie odczytu Ładzina opowiedziała o swojej pracy propagandowej zagranicą, nawoływała do nawiązywania kontaktu pod hasłem Polki-Polkom przez korespondencję, o co „szczególniej młode dziewczęta gorąco prosiły, gdyż listy i wiadomości z kraju witane są na obczyźnie z wielką radością”. „Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 60 (1930): 1.

³⁰ Przedstawiła „teorię kłamstwa, opierając się na wynikach ankiety z 1912 r. przeprowadzonej wśród dziatwy szkolnej m. Łodzi i na przykładach z życia”. *Z Uniwers. [ytetu] Powszechnego im. H. Sienkiewicza*”, *ABC Kaliskie* 38 (1931): 6.

³¹ „Z Uniwersytetu Powsz.[echnego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 347 (1931): 6.

³² „Z Uniwersytetu Powsz.[echnego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 102 (1932): 6.

³³ „Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 27 (1929): 1.

I dalej czytamy:

(...) Mężczyźni nie rozumieją nieraz wychowania i dlatego obowiązek ten składają na kobietę, która obciążona pracą domową, nie ma niejednokrotnie czasu na udział w życiu publicznym, społecznym. Okres wszelako, kiedy kobiety usuwano od spraw publicznych, już minął. Dziś kobieta, mimo ogromu obowiązków macierzyńskich, wychowawczych i gospodarczych, kroczy obok mężczyzny, zajmując stanowiska równorzędne w przemyśle, handlu, nauce, sztuce, polityce, a ostatnio nawet w sądownictwie. Życie dzisiejsze – kończył mówca – o władnięte przez kryzys, żąda wydobycia wszystkich zalet kobiecych i żąda lepszych, coraz doskonalszych zaletami dobra kobiet³⁴.

Siedziba oddziału kaliskiego NOK mieściła się początkowo przy ulicy Warszawskiej 5, następnie Warszawskiej 20, zaś w latach 30. XX w. – przy Alei Józefiny 8³⁵, od 1935 r. przy Alei Aleksandry Piłsudskiej 8. W ramach stowarzyszenia działało kilka sekcji³⁶: sekcja dochodów niestałych urzędowała dancingi i rozgrywki szachowe; sekcja biblioteczna prowadziła bezpłatną wypożyczalnię książek³⁷; sekcja sztandarowa brała udział w uroczystościach religijnych i narodowych; sekcja rozrywkowa urzędowała wycieczki, majówki,

Pieczęć Biblioteki im. Julii Kreczunowiczowej NOK oddział w Kaliszu.

Źródło: Księgozbiór Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

³⁴ Tamże.

³⁵ „Z Narodowej Org. Kobiet: poświęcenie nowego lokalu i wznowienie wykładów na Uniw. Powsz. [im. H. Sienkiewicza]”, *ABC Kaliskie* 291 (1933): 6.

³⁶ „Z Narod.[owej] Organizacji Kobiet (Walne zebranie NOK w Kaliszu)”, *ABC Kaliskie* 100 (1930): 1.

³⁷ W zbiorach Biblioteki Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk zachowała się książka z pieczątką Biblioteki im. Julii Kreczunowiczowej NOK oddział w Kaliszu oraz pieczątką z księgozbioru ks. Jana Sobczyńskiego. Pieczątki widnieją na książce *Władysław Łokietek (powieść historyczna)* Franciszka Wężyka, (Warszawa 1898). (Sygnatura TN I 2102). Autorka dziękuje za informację Marcinowi Mikołajczykowi.

zabawy taneczne, choinki dla dzieci, środowe zebrania klubowe. Działy również: sekcja teatralna i sekcja oświatowa. Przy NOK funkcjonowało także koło młodzieży.

Członkinie prowadziły przedszkole, organizowały kolonie letnie dla dzieci, na ten cel urządzały „zbiórki uliczne”, czy też zbiórki w kinach, cukierniach i restauracjach³⁸. Dla przykładu w 1928 r. w koloniach zorganizowanych przez kaliską NOK w Opatówku uczestniczyło 75 dziewczynek, w 1929 – 85 dziewczynek w Opatówku i 45 chłopców w Tłokini³⁹. Oprócz angażowania się w prace społeczne kobiety brały czynny udział w wyborach do Sejmu i Senatu, jak również do Rady Miejskiej Kalisza. Funkcję radnej w 1928 r. pełniła z ramienia NOK Amelia Rożnowska⁴⁰. Na jej wniosek uchwalono m. in. założenie w Kaliszu domu noclegowego, rozpoczęcie walki z żebractwem i włóczęgostwem, czy założenie oddziału chorób dziecięcych w szpitalu.

Działaczki NOK wchodziły w skład Komitetu popierania wytwórczości krajowej. W 1928 r. jedna z przedstawicielek organizacji wysłała na ogólnokrajową wystawę lalkę w stroju ludowym spod Kalisza. Lalka została zakwalifikowana do działu artystycznego. Kobiety zrzeszone w organizacji brały udział w kursach społecznych, pielęgniarskich, które odbywały się w Warszawie. Wyjeżdżały na doroczne zjazdy centrali NOK w Warszawie i wojewódzkie w Łodzi⁴¹.

W 1929 r. oddział kaliski obchodził 10-lecie swego istnienia, z licznym udziałem delegatek NOK i pokrewnych organizacji. Na łamach „ABC Kaliskiego” tak członkinie relacjonowały tę uroczystość:

Niezapomnianym dla naszej organizacji był dzień 24 XI, dzień obchodu 10-lecia jej istnienia na terenie Kalisza. W oznaczonym czasie zebrały się przed lokalem zaproszone miejscowe organizacje, niektóre ze sztandarami i radością witane liczne reprezentacje oddziałów NOK z miast: Łodzi, Sieradza i Opatówka (...). Wśród członkiń Zarządu zwracała swoją uwagę powagą i dostojnością, przybyła z Warszawy, przewodnicząca Głównego Zarządu, senatorka p. Szebeko. Pochód zamykały liczne członkinie, udekorowane kokardkami o barwach narodowych, a także oddział dzieci. Orkiestra Powstańców i Wojaków ochoczo przygrywała w czasie pochodu. Kościół odświętnie przystrojony kwiatami, nabożeństwo uroczyste, odprawione przez ks. M. Janowskiego, piękna gra na skrzypcach p. Salomona, skupienie serc – wszystko podnosiło nastrój modlitewny. Po skończonej Mszy św. przemówił z ambony w gorących słowach ks. Chaberkowski, podkreślając, że kobiety w NOK posłuszne wezwaniu ojczyzny, stanęły do pracy i zawsze pogodne, chętne i niezmiordowane, trwają na stanowisku.

³⁸ A. R., „Zbiórka na kolonje letnie”, *ABC Kaliskie* 112 (1930): 1.

³⁹ „Z Narod.[owej] Organizacji Kobiet (Walne zebranie NOK w Kaliszu)”, *ABC Kaliskie* 100 (1930): 1.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

W sali pięknie udekorowanej rękami pracowitych naszych członkiń, zebrało się liczne grono delegacyj i sympatyków NOK. (...) Przy prezydyjnym stole zasiadły: przewodnicząca zebrania p. senatorka Szebeko z dr-wą Roźnowską i assesorkami p. Gajówną (Łódź), p. Szlosserową (Opatówek) i delegatką z Sieradza. Zrobiono parę zdjęć fotograficznych, poczem przemówiła p. Szebeko, nawiązując do listopada 1918 r., gdy w kilka dni po wypędzeniu Niemców [!], grono działaczek oświatowych złączyło się i rozpoczęło pracę przedwyborczą do Sejmu Konstytucyjnego. Wypadki biegły z szaloną szybkością. Po szczęśliwie przeprowadzonych wyborach, to samo grono kobiet ułożyło statut, stworzyło Nar. Org. Kob. i rozpoczęło pracę na prowincji. (...) Po scharakteryzowaniu czasów obecnych, jako niepewnych i smutnych, p. Senatorka zakończyła, aby robić nadal pracę dobrą, katolicką i narodową⁴².

Podczas jubileuszowych uroczystości, po przemówieniu warszawskiej delegatki, głos zabrała Roźnowska, która podkreśliła, że:

Kobiety, choć wychowują synów i córki Ojczyzny, powinny interesować się sprawami Państwa, znać jego potrzeby i bóle, tj. interesować się polityką. Jesteśmy Polkami i sprawy polskie powinny nas obchodzić. Dziś modnym stało się hasło apolityczności, a dzieje się to dlatego, że ludzie nie odróżniają pojęć: partyjnictwo a polityka. Pierwsze jest szkodliwe, bo dzieli naród na klasy i interes klasowy stawia ponad interes ogólny całego narodu. Tymczasem w społeczeństwie istnieją i istnieć będą zawsze warstwy społeczne, z których każda ma swój udział w życiu narodu i swoją misję do spełnienia⁴³.

Redakcja „ABC Kaliskiego” również odniosła się do „chlubnego dziesięciolecia” pisząc:

Narodowa Organizacja Kobiet w Kaliszu jest wzorem pracy narodowej, społecznej i organizacyjnej; jest krzewicielką kultury wśród szerokich rzesz tutejszej ludności; jest wreszcie zwartą i silną organizacją kobiecą, zdolną wykuwać lepszą dolę dla Ojczyzny. (...) W podzięce i życzeniach, jakie zewsząd płyną dla Narodowej Organizacji Kobiet w Kaliszu, niechaj się znajdzie i nasz skromny wyraz głębokiego uznania i szczyrych życzeń dla dzielnych pionierek pracy chrześcijańskiej i narodowej w dalszej pięknej historii tej kobiecej organizacji w naszym mieście⁴⁴.

⁴² D., „Echa dziesięciolecia Nar.[odowej] Org.[anizacji] Kobiet w Kaliszu”, *ABC Kaliskie* 330 (1929) 1.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ „Chlubne dziesięciolecie Narodowej Organizacji Kobiet w Kaliszu”, *ABC Kaliskie* 323 (1929): 1.

Ważnym wydarzeniem dla kobiet zrzeszonych w organizacji, jak donosi „ABC Kaliskie” z 1930 r, była wizytacja ks. bpa Karola Radońskiego:

We wspaniale udekorowanej sali, już na pół godziny przed terminem, ustawiły się w szeregach licznie zebrane członkinie z zarządem na czele, skupione pod swoim sztandarem⁴⁵.

Przemówienie podczas wizytacji wygłosiła przewodnicząca Rożnowska. Biskup Radoński podczas spotkania mówił o roli kobiety jako żony, matki, siostry, która „nie raz trzyma los mężczyzny w rękę i od niej zależy, jaką on drogę obierze”, podkreślił również rolę kobiety w społeczeństwie.

W 1929 r. kaliski oddział NOK liczył 160 członkiń⁴⁶, w latach 30. XX w. liczba ta dochodziła do nawet 200 członkiń⁴⁷, natomiast lista z 1933 r. obejmuje imienny wykaz 158 kobiet⁴⁸. Na początku każdego roku w organizacji odbywały się walne zebrania sprawozdawcze z działalności za poprzedni rok, połączone z wyborem nowego Zarządu.

Skład Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz Komitetów działających w strukturze NOK, a także zachodzące w nich zmiany na przestrzeni lat 1929-1938 przedstawiają tabele zamieszczone w Aneksie 1. Długoletnią przewodniczącą Zarządu była Amelia Rożnowska. W marcu 1934 r. z funkcji wiceprzewodniczącej zrezygnowała Irena Zarankowa, pozostając nadal członkinią Zarządu. W kolejnym miesiącu wyjechała z mężem, Antonim Horbowskiem-Zarankiem⁴⁹, do Gniezna⁵⁰. Na jej miejsce powołano Zofię Mystkowską.

Warto w tym miejscu kilka słów poświęcić pamiątkowemu albumowi dedykowanemu Irenie Zarankowej, który przechowywany jest w zbiorach Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu⁵¹. Wykonanie albumu

⁴⁵ „Radosny dzień w Narodowej Organizacji Kobiet”, *ABC Kaliskie* 85 (1930): 1.

⁴⁶ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 4.

⁴⁷ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 6.

⁴⁸ Zob. Aneks. Nr 2.

⁴⁹ Antoni Horbowski-Zarank, sędzia kaliskiego sądu okręgowego. Urodzony w 1871 r. zmarł w 1935 r. w Gnieźnie. Jeden z założycieli Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej im. Adama Mickiewicza w Kaliszu; członek honorowy Kaliskiego Stowarzyszenia Młodzieży. Zob. „Ś.p. Antoni Horbowski-Zarank”, *Orędownik* 128 (1935): 6; *Monitor Polski* 187 (1934): 5; „Przed Tron Stwórcy”, *Echo Kaliskich KSM: łącznik kaliskich placówek młodzieżowych* 7 (1935): 28.

⁵⁰ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 13.

⁵¹ Album trafił do zbiorów Książnicy w drodze zakupu antykwarycznego w 2019 r. i został zainwentaryzowany pod sygnaturą GF 52.

zlecone zostało kaliskiemu fotografowi Antoniemu Banaszkiwiczowi⁵², o czym świadczy sygnaturka na wewnętrznej stronie okładki. Album o wymiarach 31x23 cm złożony z 20 kart oprawionych w skórę⁵³ opatrzony jest dedykacją: „Pani Irenie Zarankowej Vice-Przewodniczącej Oddz. NOK w Kaliszu.” Znajdziemy w albumie trzy fotografie przedstawiające grupę kilkunastu kobiet, prawdopodobnie są to członkinie wchodzące w skład Zarządu kaliskiej NOK. Niestety brak podpisów uniemożliwia identyfikację i ustalenie nazwisk kobiet widocznych na fotografiach.

Pozostałe karty zawierają fotografie ilustrujące Kalisz (m.in. Ratusz i inne kaliskie budowle) opatrzone jednakowo skomponowanymi kaligrafowanymi połączanymi opisami⁵⁴. Każdą fotografię otacza ozdobna połączana ramka. Dodatkowo znajdziemy w albumie odręcznie wykonaną kolorowaną kartę adresowaną dla Ireny Horbowskiej-Zarankowej wręczoną jej w dniu imienin, 20 października 1931 r. przez sekcję rozrywkową NOK. Na odwrocie znalazły się odręczne podpisy 19 kobiet. Należy także wspomnieć o trzech pocztówkach przedstawiających Kalisz z okresu okupacji, które zostały wklejone do albumu przez Zarankową w późniejszym okresie.

Album został wręczony Zarankowej w dniu jej pożegnania, 22 IV 1934 r., przez członkinie NOK. Na pierwszej karcie zaopatrzonej w motyw roślinny i hasło „Bóg i Ojczyzna” czytamy:

Opuszczasz nas – działalność Swą przenosząc w inne dalsze strony, – lecz pomnij,
że pamiętać o Tobie w sercach naszych nigdy nie wygaśnie.

⁵² Antoni Banaszkiwicz (1886-1980) kupiec i fotograf. Od lat 20. prowadził w Kaliszu zakład fotograficzny przy ul. Babinej 1 i popularną składnicę fotograficzną (foto-skład) początkowo przy ul. Mariańskiej 8, a od 1930 r. na pl. 11 Listopada 27. Oprócz „pięknych fotograficznych widoków miasta”, można było tutaj kupić aparaty i przybory fotograficzne, płyty gramfonowe, albumy i ramki do zdjęć, wieczne pióra, kamienne kałamarze oraz artykuły sportowe i wyroby zakopiańskie. Po wojnie do lat 70. B. wraz z żoną prowadził punkt fotografii portretowej przy ul. Złotej 1. Należał do członków wspierających (honorowych) kaliskiej OSP. Szerzej: Anna Tabaka, „Banaszkiwicz Antoni (1886-1980)”, biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

⁵³ W opisie antykwarycznym podano informację, że album został oprawiony w skórę strusia lub jej imitację.

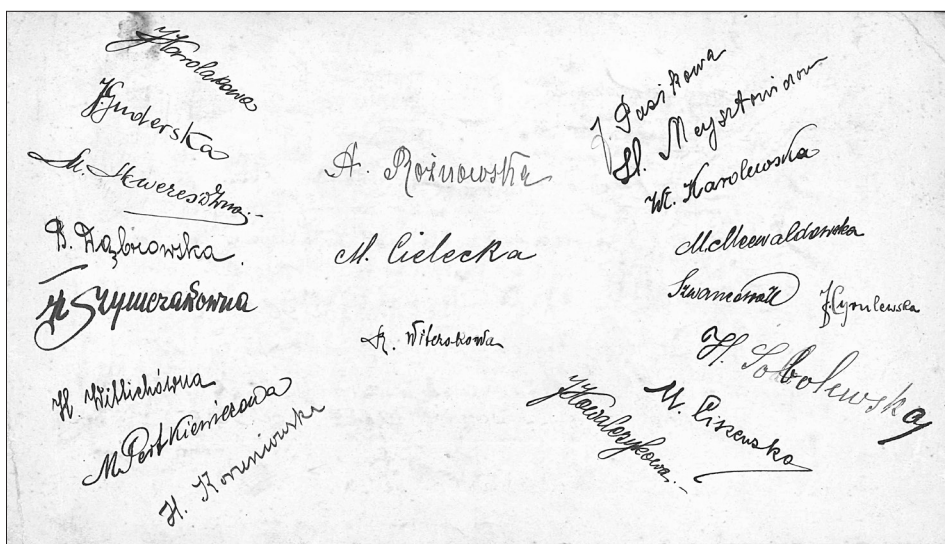
⁵⁴ Wykaz fotografii prezentowanych w albumie: Ratusz, Kościół św. Józefa i Dorotka; Kościół św. Mikołaja; Sąd Okręgowy; Most Trybunalski; Sąd Grodzki Most Kamienny; Bank Handlowy; Starostwo Powiatowe; Elektrownia miejska (Folusz); Gimnazjum im. Anny Jagiellonki; Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki; Teatr miejski i Bank Polski; Stawidła na Prośnie; Przystań Towarzystwa Wioślarskiego; Przystań Sportowa KTW; Przystań Młodzieży Szkolnej; Fragment z parku – „Kogutek”; Oranżeria i „Flora” (fragment parku); Domek szwajcarski w parku; Jeden z 23 mostów na Prośnie; Prosna pod Kaliszem; Stadion miejski; Pomnik poległym w walce o niepodległość Polski; Dworzec Kaliski.

Pierwsza strona albumu dedykowanego Irenie Horbowskiej-Zarankowej.
Ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Fotografia członkiń NOK, oddział w Kaliszu.
Ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Awers i rewers imieninowej karty dedykowanej Irenie Horbowskiej-Zarankowej.
Ze zbiorów Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu

Natomiast na drugiej stronie znajduje się wpis o treści:

Wielce zasłużonej, pełnej poświęcenia działaczce na polu społecznym dla wielkiej idei narodowej w dowód uznania oraz wdzięczności za współpracę i umiłowanie – skromną tę pamiątkę ofiaruje Sekcja Młodych Narodowej Organizacji Kobiet.

Album jest dowodem uznania dla pracy Ireny Zarankowej na rzecz NOK. Urodzona 16 IX 1878 r. w Wyłkowyszkach w guberni suwalskiej (obecnie Litwa), jako córka Aleksandra Niemętowskiego i Michaliny (hrabiny de Lacy pochodzącej z wielkiego rodu irlandzkiego), do Kalisza przeprowadziła się z Radomia wraz z mężem Antonim w 1921 r.⁵⁵ Będąc żoną sędziego kaliskiego sądu okręgowego aktywnie włączała się w życie społeczne Kalisza. Prowadziła odczyty w ramach Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza, dzieląc się swoimi wrażeniami z podróży do Rzymu, Paryża czy Lourdes⁵⁶. Często panie działające w NOK były również obecne w życiu kilku innych organizacji, tak również było w przypadku Zarankowej. Oprócz aktywnej pracy w NOK brała udział w pracach sekcji propagandowej Komitetu Przyjaciół Wytwórczości Krajowej, należała także do Towarzystwa im. Ks. Piotra Skargi. Zmarła w Gnieźnie 22 VII 1962 r.

W 1935 r. w czasie kolejnego walnego zebrania kaliskiego oddziału Narodowej Organizacji Kobiet zmienił się ponownie skład Zarządu, powołano wówczas także skład Komitetu Kolonii Letnich. W grudniu 1935 r. do Starostwa Powiatowego w Kaliszu zgłoszona została kolejna zmiana w składzie Zarządu. Na miejsce Lucyny Stańczakówny pełniącej funkcję sekretarki powołana została Ludmiła Kahłowa. Do Zarządu weszła również Ludmiła Czerpakowa⁵⁷. Zmiany w Zarządzie w kolejnych latach ilustrują tabele zamieszczone w Aneksie 1.

W 1938 r. Urząd Wojewódzki w Łodzi Wydział Społeczno-Polityczny zezwolił na ustanowienie i używanie przez kaliski oddział NOK sztandaru. W materiałach archiwalnych zachowało się sprawozdanie z uroczystości poświęcenia sztandaru 19 VI 1938 r. W uroczystości, która trwała od godz. 10:00 do 13:00, wzięło udział 350 osób. Po poświęceniu sztandaru w kościele O.O. Franciszkanów przez ojca gwardiana Juliana Mirochnę, odbyło się spotkanie, podczas którego przewodnicząca NOK Amelia Rożnowska wygłosiła przemówienie poświęcone działalności organizacji. Następnie głos zabrały delegatki z Warszawy podkreślając cele i zadania kobiety Polki⁵⁸.

⁵⁵ APK, Akta m. Kalisza, Karty meldunkowe, sygn. 355.

⁵⁶ „Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 307 (1929): 8; „Z Uniwersytetu Powsz[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 319 (1931): 6; „Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 110 (1932): 6; „Z Uniwers.[ytetu] Powszechnego im. H. Sienkiewicza przy N.O.K.”, *ABC Kaliskie* 361 (1931): 6.

⁵⁷ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 17.

⁵⁸ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 30.

Projekt sztandaru NOK oddział w Kaliszu.
Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Kaliszu

Pięczętka NOK, oddział w Opatówku

Warto także wspomnieć, że na terenie powiatu kaliskiego działał oddział NOK w Opatówku, założony w 1921 r.⁵⁹ Organizacja wyrosła z wcześniej działającego tu „Koła Polek”⁶⁰. Akcją przez 11 lat kierowała Zofia Schlöserowa⁶¹. NOK w Opatówku nie miała stałej siedziby, zebrania odbywały się w pomieszczeniach miejscowej sali kinowej lub też w mieszkaniach członkiń. Oddział prowadził szeroką działalność oświatową, odczytową, aktywnie działał również na rzecz pomocy biednym. Członkinie organizowały kursy guzikařstwa, kroju i szycia, prowadziły bibliotekę, redagowały własną gazetkę pt. „Gazetka dla kobiety”, prowadziły ochronkę dla dzieci i przedszkole. Angażowały się w życie lokalnej społeczności, brały udział w wielu okolicznościowych uroczystościach⁶². W materiałach archiwalnych zachowały się wykazy składu Zarządu oddziału w Opatówku za lata 1933, 1934 i 1938 oraz wykazy członkiń (patrz Aneks 3 i 4).

Istnienie opatowskiego, jak i kaliskiego oddziału NOK zakończył wybuch II wojny światowej. Podczas wojny wiele członkiń organizacji angażowało się w działalność konspiracyjną.

Zbadana przez autorkę dokumentacja obrazuje pewien fragment aktywności kaliskich kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym. Materiały archiwalne odnoszące się do działalności kaliskiego oddziału NOK były wcześniej przeglądane i sporadycznie wykorzystywane przez poszczególnych badaczy,

⁵⁹ Tamże, k. 15.

⁶⁰ Danuta Nowakowska, „Koło Polek”, *Opatowianin* 1995 styczeń, [online] <http://www.biblioteka.opatowek.pl/historia/organizacje-kulturalno-spoleczne/kolo-polek.html> [dostęp: 21 grudnia 2019].

⁶¹ APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 6.

⁶² Szerzej o działalności opatowskiego oddziału zob. Danuta Nowakowska, „Narodowa Organizacja Kobiet”, *Opatowianin* 1995 luty-lipiec-sierpień, [online] <http://www.biblioteka.opatowek.pl/historia/organizacje-kulturalno-spoleczne/narodowa-organizacja-kobiet.html> [dostęp: 21 grudnia 2019].

jednak nie podjęto dotychczas próby pełnego ich zaprezentowania w literaturze. Natomiast omawiany w artykule pamiątkowy album ze zbiorów kaliskiej Książnicy jest po raz pierwszy zaprezentowany szerszemu gronu odbiorców. Każde nowo odkryte źródło niesie w sobie informacje pozwalające pokazać pełniejszy obraz międzywojennego Kalisza. Autorka wyraża nadzieję, że zamierzony cel osiągnęła, że zaprezentowana analiza informacji zawartych w dostępnych źródłach pełni formę przyczynku do dziejów kaliskiego oddziału Narodowej Organizacji Kobiet. Historia tej organizacji to bardzo interesujący rozdział w dziejach polskich kobiet.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Kaliszu

Akta m. Kalisza, Karty meldunkowe, sygn. 355.

Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591.

PRASA

A. R., „Zbiórka na kolonje letnie”, *ABC Kaliskie* 112 (1930): 1.

„Chlubne dziesięciolecie Narodowej Organizacji Kobiet w Kaliszu”, *ABC Kaliskie* 323 (1929): 1.

D., „Echa dziesięciolecia Nar.[odowej] Org.[anizacji] Kobiet w Kaliszu”, *ABC Kaliskie* 330 (1929) 1.

„«Hitleryzm»: z niedzielnego odczytu w Uniwersytecie Powsz.[ecznym] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 117 (1933): 8.

Poradowska, Wanda. „Otwarcie Uniwersytetu im. Henryka Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 286 (1928): 1.

„Przed Tron Stwórcy”, *Echo Kaliskich KSM: łącznik kaliskich placówek młodzieżowych* 7 (1935): 28.

„Radosny dzień w Narodowej Organizacji Kobiet”, *ABC Kaliskie* 85 (1930): 1.

„Wznowienie odczytów w Narodowej Organizacji Kobiet”, *ABC Kaliskie* 272 (1929): 1.

„Z Narod.[owej] Organizacji Kobiet (Walne zebranie NOK w Kaliszu)”, *ABC Kaliskie* 100 (1930): 1.

„Z Narodowej Org. Kobiet: poświęcenie nowego lokalu i wznowienie wykładów na Uniw. Powsz. [im. H. Sienkiewicza]”, *ABC Kaliskie* 291 (1933): 6.

„Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 27 (1929): 1.

„Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 307 (1929): 8

„Z Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 60 (1930): 1.

„Z Uniw[er]s[ty]tetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 38 (1931): 6.

„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 95 (1931): 6.

„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 319 (1931): 6

„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 347 (1931): 6.

„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 102 (1932): 6.

„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 110 (1932): 6
„Z Uniwersytetu Powsz.[ecznego] im. H. Sienkiewicza”, *ABC Kaliskie* 107 (1933): 8.
„Z Uniwers.[ytetu] Powszechnego im. H. Sienkiewicza przy N.O.K.”, *ABC Kaliskie* 361 (1931): 6.

OPRACOWANIA

Andrysiak, Ewa, Henryka Karolewska. 2018. *Felicja Łączkowska (1859-1932). Nauczycielka i działaczka społeczna*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Dajnowicz, Małgorzata. „Działalność polityczna kobiet Narodowej Demokracji w województwie białostockim II Rzeczypospolitej”, *Niepodległość i Pamięć* 23/2 (54) (2016): 29.

Internetowy Polski Słownik Biograficzny [online] <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/wanda-wladyslawa-jozefa-ladzina> [dostęp: 20 grudnia 2019].

Karolewska, Henryka. *Kononowiczowa Zofia*. Biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

Karolewska, Henryka. *Kreczunowiczowa Julia*. Biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

Karolewska, Henryka. *Poradowska Wanda*. Biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

Karolewska, Henryka. *Szyszczyńska Walentyna*. Biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

Kotowski, Robert. 2009. „Między polityką a działalnością społeczną – Narodowa Organizacja Kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym”. W: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki...: samorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz. 278-279. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.

Łysko, Marcin. „Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej”, *Miscellanea Historico-Iuridica* 1 (2015): 381-400.

Mysiakowska-Muszyńska, Jolanta. „W imię Boga i Ojczyzny!”. Działalność społeczno-polityczna Narodowej Organizacji Kobiet 1919-1939 – wybrane zagadnienia”, *Dzieje Najnowsze* 3 (2015): 31.

Nowakowska, Danuta. „Kolo Polek”, *Opatowianin* 1995 styczeń, [online] <http://www.biblioteka.opatowek.pl/historia/organizacje-kulturalno-spoeczne/kolo-polek.html> [dostęp: 21 grudnia 2019].

Nowakowska, Danuta. „Narodowa Organizacja Kobiet”, *Opatowianin* 1995 luty-lipiec-sierpień, [online] <http://www.biblioteka.opatowek.pl/historia/organizacje-kulturalno-spoeczne/narodowa-organizacja-kobiet.html> [dostęp: 21 grudnia 2019].

„Ś.p. Antoni Horbowski-Zaraneł”, *Orędownik* 128 (1935): 6.

Tabaka, Anna. *Banaszkiewicz Antoni*. Biogram zgłoszony do IV tomu *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej* (wydruk komputerowy).

PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW KALISKIEGO ODDZIAŁU
NARODOWEJ ORGANIZACJI Kobiet
(W ŚWIEŁLE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH I PRASOWYCH
ORAZ PAMIĄTKOWEGO ALBUMU IRENY HORBOWSKIEJ-ZARANKOWEJ)

SŁOWA KLUCZOWE

Narodowa Organizacja Kobiet, Kalisz, Opatówek, kobiety

STRESZCZENIE

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie informacji o kobietach zrzeszonych w kaliskim oddziale Narodowej Organizacji Kobiet. Autorka podjęła próbę przeglądu i usystematyzowania źródeł oraz ich omówienia. Dotychczas mało znanymi źródłami do dziejów kaliskiego oddziału NOK oraz działalności kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym były materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Państwowym w Kaliszu oraz pamiątkowy album dedykowany Irenie Horbowskiej-Zarankowej znajdujący się w zbiorach specjalnych Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Interesujące informacje przynoszą także notki prasowe z tego okresu.

A REASON FOR THE HISTORY OF KALISZ DIVISION
OF NATIONAL WOMEN'S ORGANIZATION
(IN THE LIGHT OF ARCHIVAL AND PRESS MATERIALS
AND THE MEMORIAL ALBUM OF IRENA HORBOWSKA-
ZARANKOWA)

KEYWORDS

National Women's Organization, Kalisz, Opatówek, women

ABSTRACT

The purpose of this work is to present information on women associated in the Kalisz division of the National Women's Organization. The author attempted to review and systematize sources and discuss them. Archival materials stored in the State Archives in Kalisz and a commemorative album dedicated to Irena Horbowska-Zarankowa, included in the special collections of the Pedagogical Library named after A. Parczewski in Kalisz were until now little-known sources for the history of the Kalisz division of the NWO and the activities of women in the interwar period. Press releases from this period also bring interesting information.

ANEKS 1

Tab. 1. Skład Zarządu NOK w Kaliszu na dzień 23 listopada 1929 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres zamieszkania
1.	[Amelia]Rożnowska	przewodnicząca	ul. Marszałka Piłsudskiego 36
2.	[Józefa] Zarankowa	wiceprzewodnicząca	ul. Warszawska 11
3.	Kardolińska	sekretarka	ul. Nowo-Lipowa 27
4.	Walentyna Szyszczyńska	skarbniczka	ul. T. Kościuszki 4
5.	Czajewska	członek Zarządu	ul. Nowy Rynek 12
6.	Zofia Kononowiczowa	członek Zarządu	ul. Nowy Rynek 12
7.	Krzymuska	członek Zarządu	Babina 9
8.	[Maria] Paszkowska	członek Zarządu	Plac 11-go Listopada 23
9.	[Wanda]Poradowska	członek Zarządu	ul. Kościuszki 20
10.	[Maria] Sobczyńska	członek Zarządu	Al. Józefiny 16
11.	[Julia] Żardecka	członek Zarządu	Marsz. Piłsudskiego 36

Źródło: Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej: APK), Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 4.

Tab. 2. Skład Zarządu NOK w Kaliszu na dzień 17 luty 1933 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	Amelia Rożnowska (doktorowa)	przewodnicząca
2.	[Irena] Józefa Zarankowa (sędzina)	wiceprzewodnicząca
3.	Halina Radolińska	II wiceprzewodnicząca
4.	Zofia Fusiecka	skarbniczka
5.	Julia Żardecka (mecenasowa)	członek Zarządu
6.	Helena Czapska (mecenasowa)	członek Zarządu
7.	Maria Paszkowska (właścicielka ziemska)	członek Zarządu
8.	Maria Sobczyńska (doktorowa)	członek Zarządu
9.	Janina Zbyszewska (majorowa)	członek Zarządu
10.	Zofia Gałczyńska	członek Zarządu
11.	Antonina Mystkowska	członek Zarządu

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 6.

Tab. 3. Skład Zarządu NOK w Kaliszu na dzień 1 kwietnia 1933 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Data urodzenia	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	2.I.1876	Marsz. Piłsudskiego 36
2.	Irena Zarankowa	wiceprzewodnicząca	7. IX.1880	ul. Warszawska 14
3.	Maria Kardolińska	sekretarka	7.VIII.1877	ul. Legionów 29

4.	Zofia Fusiecka	skarbniczka	12.IV.1905	ul. Litewska 9
5.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	6.VIII.1869	ul. Turecka 19
6.	Janina Gałczyńska	członek Zarządu	2.VIII.1901	ul. Stawiszyńska 22
7.	Zofia Mystkowska	członek Zarządu	11.VII.1879	ul. św. Stanisława 2
8.	Maria Paszkowska	członek Zarządu	20.IX.1875	Pl. 11 listopada 23
9.	Maria Sobczyńska	członek Zarządu	24.III.1903	ul. Warszawska 1
10.	Janina Zbyszewska	członek Zarządu	30.IV.1895	Al. Józefiny 15
11.	Julia Żardecka	członek Zarządu	13.VII.1893	Marsz. Piłsudskiego 32

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 9.

Tab. 4. Skład Zarządu NOK w Kaliszu na dzień 5 sierpnia 1933 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	[Amelia] Rożnowska	przewodnicząca
2.	[Irena] Zarankowa	wiceprzewodnicząca
3.	[Maria] Kardolińska	sekretarka
4.	[Zofia] Fusiecka	skarbniczka
5.	Czapska	członek Zarządu
6.	Cielecka	członek Zarządu
7.	[Józefa] Cichecka	członek Zarządu
8.	[Janina] Gałczyńska	członek Zarządu
9.	[Maria] Paszkowska	członek Zarządu
10.	[Zofia] Mystkowska	członek Zarządu
11.	[Maria] Sobczyńska	członek Zarządu
12.	Sulimierska	członek Zarządu
13.	[Janina] Zbyszewska	członek Zarządu
14.	[Julia] Żardecka	członek Zarządu

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 5.

Tab. 5. Skład Zarządu i Komisji Rewizyjnej NOK w Kaliszu na dzień 11 marca 1934 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marsz. Piłsudskiego 36
2.	Zofia Mystkowska	wiceprzewodnicząca	ul. św. Stanisława 2
3.	Maria Kardolińska	wiceprzewodnicząca	ul. Legionów 29
4.	Zofia Fusiecka	skarbniczka	ul. Litewska 9
5.	Janina Gałczyńska	sekretarka	ul. Stawiszyńska 22
6.	Lucyna Stańczakówna	zastępczyni	ul. Ad. Asnyka 40
7.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	ul. Turecka 19
8.	Maria Paszkowska	członek Zarządu	Pl. 11 listopada 23
9.	Maria Sobczyńska	członek Zarządu	ul. Warszawska 1
10.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	ul. Warszawska

11.	Maria Śniechowska	członek Zarządu	ul. św. Stanisława 6
12.	Irena Zarankowa	członek Zarządu	Warszawska 14
13.	Janina Zbyszewska	członek Zarządu	Al. Józefiny 15
14.	Julia Żardecka	członek Zarządu	Marsz. Piłsudskiego 32

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Sulimierska		Plac 11-go Listopada 16
2.	Halina Meysztowiczowa		ul. Stawiszyńska 37 a
3.	Zofia Rudnicka		ul. Warszawska 3
4.	Helena Olszewska	zastępczyni	ul. Stawiszyńska 9
5.	Kazimiera Korzeniowska	zastępczyni	ul. Ogrody 31

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 14.

Tab. 6. Skład Zarządu, Komitetu Koloni Letnich i Komisji Rewizyjnej NOK w Kaliszu na dzień 7 kwietnia 1935 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marsz. Piłsudskiego 36
2.	Maria Kardolińska	wiceprzewodnicząca	ul. Legionów 29
3.	Maria Śniechowska	wiceprzewodnicząca	ul. Św. Stanisława 6
4.	Zofia Fusiecka	skarbniczka	ul. Litewska 9
5.	Lucyna Stańczakówna	sekretarka	ul. Ostrowska 14
6.	Ludmiła Kahlowa	zastęp. sekretarki	ul. Kościuszki 4
7.	Maria Paszkowska	członek Zarządu	Pl. 11 listopada 15
8.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	ul. 6 Sierpnia 19
9.	Maria Sobczyńska	członek Zarządu	ul. Warszawska 1
10.	Janina Zbyszewska	członek Zarządu	Al. Piłsudskiej 15

Skład Komitetu Koloni Letnich przy NOK w Kaliszu

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marszał. Piłsudskiego 32
2.	Julia Żardecka		Marszał. Piłsudskiego 32
3.	Zofia Mystkowska		ul. Św. Stanisława 6
4.	Joanna Cichecka		ul. 6 Sierpnia 19

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Sulimierska	przewodnicząca	Plac 11-go Listopada 16
2.	Zofia Rudnicka		ul. 6 Sierpnia 9
3.	Halina Meysztowiczowa		ul. Stawiszyńska 37 a
4.	Helena Olszewska	zastępczyni	ul. Stawiszyńska 9
5.	Józefa Karolakowa	zastępczyni	

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 16.

Tab. 7. Skład Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Komitetu Koloni Letnich i Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza NOK w Kaliszu na dzień 19 kwietnia 1936 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marsz. Piłsudskiego 32
2.	Maria Kardolińska	wiceprzewodnicząca	ul. Legionów 29
3.	Irena Krajewska	wiceprzewodnicząca	ul. Pierackiego 18
4.	Zofia Walczakowa	skarbniczka	ul. 6-go Sierpnia 1
5.	Ludmiła Kahlowa	sekretarka	ul. Kościuszki 4
6.	Maria Śniechowska	zastęp. sekretarki	ul. Św. Stanisława 6
7.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	ul. Warszawska 19
8.	Ludmiła Czerepakowa	członek Zarządu	ul. Mostowa 4
9.	Waleria Kochanowska	członek Zarządu	ul. Łódzka 8
10.	Zofia Mystkowska	członek Zarządu	ul. Św. Stanisława 2
11.	Maria Paszkowska	członek Zarządu	Pl. 11. Listopada 15
12.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	ul. Łazienna 11
13.	Maria Sobczyńska	członek Zarządu	ul. 6-go Sierpnia 1
14.	Julia Żardecka	członek Zarządu	Marsz. Piłsudskiego 32

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Sulimierska	przewodnicząca	Plac 11-go Listopada 16
2.	Zofia Rudnicka		ul. 6 Sierpnia 9
3.	Halina Meysztowiczowa		ul. Stawiszyńska 37 a
4.	Helena Kordylewska	zastępczyni	ul. Skarszewska 6
5.	Józefa Karolakowa	zastępczyni	ul. Stawiszyńska 49

Skład Komitetu Koloni Letnich przy NOK w Kaliszu

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marszał. Piłsudskiego 32
2.	Julia Żardecka		Marszał. Piłsudskiego 32
3.	Zofia Mystkowska		ul. Św. Stanisława 2
4.	Joanna Cichecka		ul. Warszawska 19

Uniwersytet Powszechny im. H. Sienkiewicza

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Zofia Walczakowa	przewodnicząca	Ul. 6-go Sierpnia 1
2.	Ludmiła Kahlowa	wiceprzewodnicząca	T. Kościuszki 4
3.	Maria Śniechowska	członkini	ul. Św. Stanisława 6
4.	Waleria Kochanowska	członkini	ul. Łódzka 8
5.	Zofia Słubicka	członkini	ul. Łazienna 11

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 18.

Tab. 8. Skład Zarządu NOK w Kaliszu na dzień 16 grudnia 1936 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Data urodzenia	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	1.I.1876*	Marsz. Piłsudskiego 32
3.	Maria Kardolińska	wiceprzewodnicząca	7.VIII. 1877	ul. Legionów 29
4.	Zofia Walczakowa	skarbniczka	12.IV. 1905	ul. 6 Sierpnia 1
5.	Ludmiła Kahlowa	sekretarka	16.VI. 1905	ul. Widok 53
6.	Waleria Kochanowska	zastęp. sekretarki	1886	ul. Łódzka 8
7.	Maria Śniechowska	członek Zarządu	14.VIII. 1876	ul. św. Stanisława 6
8.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	1868	ul. Warszawska 19
9.	Ludmiła Czerepakowa	członek Zarządu	14.I.1903	ul. Mostowa 4
10.	Zofia Mystkowska	członek Zarządu	ciężko chora	ul. Św. Stanisława 2
11.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	18.I.1894	ul. Łazienna 2
12.	Maria Sobczyńska	członek Zarządu	24.III. 1903	6 Sierpnia 1
13.	Julia Żardecka	członek Zarządu	13.VII. 1894	Marsz. Piłsudskiego 32
14.	Maria Paszkowska	członek Zarządu (wyjechała)		
15.	Irena Krajewska	członek Zarządu (zrzekła się dn. 14. XII. 1936 r.)		

*W spisie za rok 1933 podano datę urodzin: 1. I. 1876

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 22

Tab. 9. Skład Zarządu, Komisji Rewizyjnej NOK w Kaliszu na dzień 18 kwietnia 1937 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca	Marsz. Piłsudskiego 32
2.	Maria Kardolińska	wiceprzewodnicząca	ul. Legionów 29
3.	Zofia Walczakowa	skarbniczka	ul. 6-go Sierpnia 1
4.	Waleria Kochanowska	sekretarka	ul. Łódzka 8
5.	Lucyna Stańczakówna	zastęp. sekretarki	ul. Lotnicza 2
6.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	ul. Warszawska 19
7.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	ul. Łazienna 2
8.	Maria Śniechowska	członek Zarządu	ul. Św. Stanisława 6
9.	Ludmiła Kahlowa	członek Zarządu	ul. Widok 53
10.	Julia Żardecka	członek Zarządu	Marsz. Piłsudskiego 32

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Sulimierska	przewodnicząca	Plac 11-go Listopada 16
2.	Zofia Rudnicka		ul. 6 Sierpnia 9

3.	Halina Meysztowiczowa		ul. Stawiszyńska 37 a
4.	Helena Kordylewska	zastępczyni	ul. Skarszewska 6
5.	Józefa Karolakowa	zastępczyni	ul. Stawiszyńska 49

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 24.

Tab. 10. Skład Zarządu, Komisji Rewizyjnej, Komitetu Koloni Letnich i Uniwersytetu Powszechnego im. H. Sienkiewicza NOK w Kaliszu na dzień 10 kwietnia 1938 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Data urodzenia	Adres
1.	Amelia Roźnowska	przewodnicząca	1.I. 1876	Marsz. Piłsudskiego 32
2.	Maria Kardolińska	wice przewodnicząca	7.II. 1877	ul. Legionów 29
3.	Lucyna Stańczakówna	sekretarka	30.IV. 1907	ul. Lotnicza 2
4.	Helena Kordylewska	zast. sekretarki	27.IV. 1905	ul. Skarszewska 6
5.	Zofia Fusiecka -Walczakowa	skarbniczka	12.IV. 1905	ul. 6 Sierpnia 1
6.	Helena Beaudoin	członek Zarządu	6. II. 1890	ul. Parkowa 8
7.	Joanna Cichecka	członek Zarządu	1868	ul. Warszawska 19
8.	Maria Cielecka	członek Zarządu	14.VIII. 1883	ul. Pułaskiego 15
9.	Ludmiła Kahłowa	członek Zarządu	16.VI. 1905	ul. Widok 53
10.	Waleria Kochanowska	członek Zarządu	1886	ul. Łódzka 8
11.	Bogna Kurnatowska	członek Zarządu	6.I. 1902	ul. Św. Stanisława 6
12.	Zofia Słubicka	członek Zarządu	18.I. 1894	ul. Łazienna 2
13.	Maria Śniechowska	członek Zarządu	14.VIII. 1876	ul. Św. Stanisława 6
14.	Anna Zaborowiczowa	członek Zarządu	6.VII. 1904	ul. Winiarska 21
15.	Julia Żardecka	członek Zarządu	13.VII. 1894	Marsz. Piłsudskiego 32

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Sulimierska	przewodnicząca	Plac 11-go Listopada 16
2.	Zofia Rudnicka		ul. 6 Sierpnia 9
3.	Antonina Andrzejewska		Al. Piłsudskiej 21
4.	Maria Kinicowa	zastępczyni	Al. Piłsudskiej 11
5.	Janina Sobierajska	zastępczyni	Al. Piłsudskiej 30

Skład Komitetu Koloni Letnich przy NOK w Kaliszu

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	Amelia Rożnowska	przewodnicząca
2.	Julia Żardecka	
3.	Zofia Słubicka	
4.	Ludmiła Kahlowa	
5.	Helena Beaudoin	

Uniwersytet Powszechny im. H. Sienkiewicza

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	Zofia Fusiecka-Walczakowa	przewodnicząca
2.	Bogna Kurnatowska	
3.	Anna Zaborowiczowa	
4.	Waleria Kochanowska	

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 27

ANEKS 2

Tab. 1. Lista członkiń czynnych NOK w Kaliszu na dzień 1 kwietnia 1933 r.

Lp.	Imię i nazwisko	41.	Barbara Groblińska
1.	Maria Bąkowska	42.	Józefa Grzegorzczak
2.	Maria Błażejewska	43.	Bronisława Górską
3.	Wiktoria Badowska	44.	Stefania Graczyk
4.	Eugenia Białek	45.	Jadwiga Habierska
5.	Anna Badowska	46.	Maria Inerowicz
6.	Alfreda Bechcińska	47.	Anna Jamroziak
7.	Stefania Badowska	48.	Stanisława Kołodziej
8.	Maria Błaszczak	49.	Katarzyna Kieliszewska
9.	Stanisława Biczynska	50.	Władysława
10.	Janina Bolińska		Karolewska
11.	Emilia Baniewicz	51.	Janina Krzemieńska
12.	Zofia Budryk	52.	Maria Kawalec
13.	Aurelia Bąkowska	53.	Maria Kinicówna
14.	Franciszka Cieślak	54.	Józefa Kamińska
15.	Helena Czapska	55.	Elżbieta Kowanda
16.	Julia Cyrulewska	56.	Waleria Kochanowska
17.	Natalia Cieślak	57.	Walentyna
18.	Danuta Cyrulewska		Klimaszewska
19.	Anna Cegielska	58.	Wanda Kinicówna
20.	Aniela Dzierzbicka	59.	Maria Klimaszewska
21.	Antonina Dymarska	60.	Józefa Kaźnierska
22.	Helena Dudzińska	61.	Stefania Karło
23.	Maria Drynda	62.	Maria Krystowiak
24.	Stanisława Dutkiewicz	63.	Apolonia Kramarska
25.	Maria Dymalska	64.	Helena Kramarska
26.	Józefa Dulas	65.	Celestyna Krystek
27.	Maria Dąbrowska	66.	Józefa Kowalińska
28.	Antonina Fondalińska	67.	Helena Kordylewska
29.	Stanisława Fiedotow	68.	Józefa Karolak
30.	Michalina Fornalska	69.	Stefania Krzymuska
31.	Teodozja Falczyńska	70.	Julia Klimkiewicz
32.	Maria Filipiak	71.	Kazimiera
33.	Zofia Frontczak		Korzeniowska
34.	Janina Guderska	72.	Irena Korzeniowska
35.	Stanisława Gryczke	73.	Cecylia Kwiatyszek
36.	Aniela Gibasowa	74.	Zofia Kołodziej
37.	Teodozja Graczyk	75.	Helena Krawczyńska
38.	Kazimiera Groblińska	76.	Waleria Kranc
39.	Zofia Gierdynis	77.	Marianna Krawczyk
40.	Władysława Guttmejer	78.	Lucja Kurzajewska
		79.	Scholastyka Lesiewicz

80.	Maria Lewandowska
81.	Maria Muzyczenko
82.	Genowefa Matuszczak
83.	Anna Mikulska
84.	Halina Meysztowicz
85.	Teofila Matuszczak
86.	Aurelia Marchwicka
87.	Anna Marchwicka
88.	Maria Michalak
89.	Zofia Michalak
90.	Tekla Michalak
91.	Teresa Musiałowicz
92.	Maria Małolepsza
93.	Helena Markowska
94.	Petronela Markowska
95.	Rozalia Michalak
96.	Stanisława Mańkowska
97.	Cecylia Michalak
98.	Helena Markowska
99.	Maria Musiałowa
100.	Maria Miklas
101.	Weronika Muszalska
102.	Maria Odziemska
103.	Helena Olszewska
104.	Katarzyna Owczarek
105.	Apolonia Okoń
106.	Maria Owczarek
107.	Leokadia Olejnik
108.	Hipolita Olejnik
109.	Józefa Ordyniak
110.	Józefa Osiacka
111.	Anna Nowakowska
112.	Mari Niznik
113.	Regina Nikołajew
114.	Anna Nowacka
115.	Janina Pasik
116.	Maria Piechota
117.	Salomea Parfinowicz
118.	Maria Pawlak
119.	Maria Pertkiewicz
120.	Celina Płoskowska
121.	Józefa Przybyłowicz
122.	Wiktoria Renchut
123.	Stanisława Rutkowska
124.	Zofia Rembalska
125.	Antonina Szwan
126.	Julia Szymczak

127.	Lucyna Stecka
128.	Helena Sobolewska
130.	Maria Skweresówna
131.	Lucyna Stańczak
132.	Zofia Słubicka
133.	Maria Szymczak
134.	Anna Sytow
135.	Bronisława Sowińska
136.	Stanisława Suliga
137.	Władysława Sobczak
138.	Maria Spychalska
139.	Janina Sulimierska
140.	Stefania Szymala
141.	Irena Stokowska
142.	Maria Sobańska
143.	Danuta Sikorska
144.	Anna Sweres
145.	Pelagia Szczawińska
146.	Janina Sztamówna
147.	Maria Tazbir
148.	Helena Tarnowska
149.	Antonina Trębacz
150.	Julia Wojciechowska
151.	Maria Wechman
152.	Maria Witzak
153.	Weronika Wykretowicz
154.	Helena Werecka
155.	Maria Wielkopolska
156.	Maria Werbelska
157.	Janina Zalasówna
158.	Franciszka Zawadzka
159.	Walentyna Zaremba

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 10.

ANEKS 3

Tab. 1. Skład Zarządu i Komisji Rewizyjnej NOK w Opatówku na dzień 10 czerwca 1933 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Waleria Jaskułowa	przewodnicząca	Opatówek, Plac Wolności 3
2.	Stanisława Spiszowa	skarbniczka	Opatówek, ul. Św. Jana 6
3.	Helena Urbańska	sekretarka	Opatówek, Plac Wolności 6

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Marcinkowska	-	Opatówek, ul. Św. Jana 2
2.	Helena Nowicka	-	Opatówek, ul. Kościuszki 2
3.	Kazimiera Korzeniowska	członek Zarządu	ul. Ogrody 31

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 12.

Tab. 2. Skład Zarządu i Komisji Rewizyjnej NOK w Opatówku na dzień 19 marca 1934 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Waleria Jaskułowa	przewodnicząca	Opatówek, Plac Wolności 3
2.	Stanisława Spiszowa	skarbniczka	Opatówek, ul. Św. Jana 6
3.	Helena Urbańska	sekretarka	Opatówek, Plac Wolności 6

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Marcinkowska	-	Opatówek, ul. Św. Jana 2
2.	Stanisława Dziedzicowa	-	Opatówek, ul. Św. Jana

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 15.

Tab. 3. Skład Zarządu i Komisji Rewizyjnej NOK w Opatówku na dzień 22 kwietnia 1938 r.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres	Data urodzenia
1.	Stanisława Spiszowa	przewodnicząca	Opatówek, ul. Św. Jana 6	17.III.1898
2.	Teodora Łabszowa	wice przewodniczącą	-	-

3.	Waleria Jaskułowa	sekretarka	Opatówek, Plac Wolności 17	18.V.1875
4.	Maria Marcinkowska	skarbniczka	Opatówek, ul. Staro-Kaliska 11	

Komisja Rewizyjna

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Adres
1.	Janina Marcinkowska	-	Opatówek, ul. Św. Jana 2
2.	Helena Nowicka	-	Opatówek, ul. Kościuszki 2
3.	Kazimiera Korzeniowska	członek Zarządu	ul. Ogrody 31

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 28.

ANEKS 4

Tab. 1. Lista członkiń NOK w Opatówku

Lp.	Imię i nazwisko
1.	Gabriela Adamczewska
2.	Helena Banasiakowa
3.	Anna Banaszkiwiczówna
4.	Bronisława Biskupowa
5.	Stanisława Dziedzicowa
6.	Wacława Essersowa
7.	Marta Feichtowa
8.	Anna Furmankowa
9.	Anna Jabłkowska
10.	Waleria Jaskułowa
11.	Helena Jaskułanka
12.	Maria Jędrusiakowa
13.	Dorota Kellerowa
14.	Leokadia Łabszowa
15.	Teodora Łabszowa
16.	Janinia Marcinkowska
17.	Janina Marszałówna
18.	Helena Miluśka
19.	Władysława Miluśka
20.	Maria Marcinkowska
21.	Stefania Misiowa
22.	Stanisława Orłowska
23.	Helena Pawlaczykówna
24.	Janina Piotrowska

25.	Antonina Pogorzelowa
26.	Anna Rogozińska
27.	Stanisława Spiszowa
28.	Anna Tośtówna
29.	Stanisława Trzęsalanka
30.	Helena Urbańska
31.	Anna Wietrzykowa
32.	Stefania Wietrzykówna
33.	Lucyna Wize
34.	Leonarda Wrocławska
35.	Janina Bąkowska

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 31.

Tab. 2. Lista członkiń NOK w Opatówku

Lp.	Imię i nazwisko
1.	Gabriela Adamczewska
2.	Helena Banasiakowa
3.	Bronisława Biskupowa
4.	Stanisława Dziedzicowa
5.	Wacława Eserssowa
6.	Marta Fejchtowa
7.	Anna Jabłkowska
8.	Natalia Jaryszowa
9.	Waleria Jaskułowa
10.	Władysława Kuczakowa
11.	Dorota Kellerowa
12.	Jadwiga Lutosławska
13.	Helena Łakoma
14.	Felicja Mańkowa
15.	Janina Marszałówna
16.	Maria Miluška
17.	Janina Miluška
18.	Władysława Miluška
19.	Maria Marcinkowska
20.	Janina Marcinkowska
21.	Stefania Miszowa
22.	Maria Nowicka
23.	Stanisława Orłowska
24.	Antonina Pogorzalcowa
25.	Helena Pawlaczykówna
26.	Anna Rogozińska
27.	Genowefa Szpalkowa
28.	Stanisława Spiszowa
28.	Anna Tośtówna
29.	Stanisława Trzęsalanka
30.	Janina Bąbkowska
31.	Lucyna Wize
32.	Leokadia Wrocławska
33.	Helena Wdowczykowa
33.	Anna Walcerowa
34.	Anna Wietrzychowa

Źródło: APK, Narodowa Organizacja Kobiet 1920-1938, Starostwo Powiatowe w Kaliszu, sygn. 591, k. 32.